

УДК 811.111: 81'42

Куш Е. О.

канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

КРИТИЧНИЙ ДИСКУРС-АНАЛІЗ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

В другій половині XX століття значна кількість лінгвістів звернулася до критичної перспективи вивчення дискурсу, сформованої під впливом ідей критичної теорії Ю. Хабермаса [5], культурно-соціологічної теорії дослідження мови та культури Б. Малиновського [7]; соціально-філософських концепцій влади, ідеології й їх взаємозв'язку з мовою Р. Барта [1], М. Фуко [2], концепції дискурсного конструювання світу соціальних конструкторів [8]. В кінці 70-х рр. XX століття група лінгвістів школи М. Холідея почала вживати термін «критичний дискурс-аналіз» при дослідженні дискурсу суспільних інститутів. Представники цієї школи стверджували, що розуміння дискурсу неможливе без урахування факторів соціального контексту, мовні та соціальні структури є взаємопов'язаними, а лінгвістика повинна бути «критичною» [6, с. 112].

Терміном «критичний» цей напрям аналізу дискурсу зобов'язаний Франкфуртській соціально-філософській школі, а саме «критичній теорії суспільства» Ю. Хабермаса [5]. У науковій літературі даний термін набуває іноді неправильного тлумачення. «Критичний» не передбачає виявів лише негативних аспектів взаємодії, але «означає, по суті, спробу побачити взаємозв'язок речей» [9, с. 11]. Критичний є напрямом дослідження мови та дискурсу, пов'язаним із комплексом теорій і підходів, інтегрування яких дає змогу зрозуміти «складний характер соціальних відносин, виявлених у мові та за допомогою неї» [8, с. 4]. Критичний аналіз дискурсу відрізняється від інших напрямів дослідження дискурсу фокусом на соціо- та етнокультурних проблемах спілкування, пов'язаних із використанням мови як засобу влади та соціального контролю, знаряддя боротьби ідеологій, домінування одних над іншими [9, с. 12].

Трактуючи дискурс як «соціальну дію, що визначається соціальними нормами та цінностями» [4, с. 133], «форму соціальної практики, обмежену впливом структур влади» [3, с. 142], представники критичного аналізу дискурсу наголошують на існуванні діалектичних відносин між дискурсом та

соціальними структурами. З одного боку, дискурсна подія формується соціальними ситуаціями, інститутами, структурами, з іншого, сама конструює їх. Саме тому науковці говорять про конститутивну роль дискурсу у формуванні соціальної реальності, вказуючи одночасно, що соціальні відносини та образи конструюються в дискурсі [9, с. 4]. Вибір мовних одиниць для їх конструювання здійснюється з урахуванням ряду політичних, соціальних, культурних та ідеологічних обмежень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барт, Р. S/Z [Текст] / Р. Барт. – М. : УРСС, 2001. – 231 с.
2. Фуко, М. Археологія знання [Текст] / М. Фуко. – К.: Ника-центр. – 1996. – 207 с.
3. Fairclough, N. Critical Discourse Analysis: the Critical Study of Language [Text] / N. Fairclough. – L. : Pearson Education, 2001. – 265 p.
4. Fowler, R. Language and Control [Text] / R. Fowler, R. Hodge, R. Kress, G. And T. Trew. – L. : Routledge & Kegan Paul, 1979. – 241 p.
5. Habermas, J. Towards a Rational Society [Text] / J. Habermas. – Boston : Beacon Press, 1970. – 218 p.
6. Halliday, M. Language, Context and Text: Aspects of Language in Social-Semiotic Perspective [Text] / M. Halliday, R. Hasan. – O. : Oxford University Press, 1991. – 126 p.
7. Malinovsky, B. On Structural and Functional Status of Context [Text] / B. Malinovsky. – N. Y. : Academic Press, 1956. – 188 p.
8. Shutter, J. Social construction: Knowledge, self, others and continuing the conversation [Text] / J. Shutter, K. Gergen // Communication Yearbook. – Vol.17. – Thousand Oaks : Corwin Press, 1968. – P. 3-33.
9. Wodak, R. Methods of Critical Discourse Analysis [Text] / R. Wodak, M. Meyer. – L. : Sage Publications, 2002. – 200 p.